

## ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA FAVQULODDA VAZIYATLARDA TO‘G‘RI HARAKATLANISH.

**Abduzuffarov Boburjon**

Maxsus fan o‘qituvchisi

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada ishlab chiqarish korxonalarida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan favqulodda vaziyatlar, ularning kelib chiqish sabablari, oqibatlari hamda bunday holatlarda xodimlarning to‘g‘ri harakatlanish tartibi yoritilgan. Shuningdek, korxonalarda favqulodda vaziyatlarning oldini olish, xodimlarni tayyorlash, evakuatsiya tadbirlarini tashkil etish, yong‘in, portlash, kimyoviy avariya va texnogen hodisalar vaqtida xavfsizlik qoidalariga amal qilishning ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot davomida favqulodda vaziyatlarda inson hayoti va sog‘lig‘ini saqlab qolish, moddiy zararlarni kamaytirish hamda korxonalarining barqaror faoliyatini ta‘minlashga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

**Kalit so‘zlar:** favqulodda vaziyat, ishlab chiqarish korxonasi, texnogen avariya, yong‘in xavfsizligi, evakuatsiya, mehnat muhofazasi, sanoat xavfsizligi, fuqaro muhofazasi, xavfsizlik qoidalari, favqulodda holat.

Mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishida ishlab chiqarish korxonalari muhim o‘rin egallaydi. Korxonalarda amalga oshiriladigan texnologik jarayonlarning murakkablashib borishi, turli texnik vositalar, elektr qurilmalari, yonuvchan va portlovchi moddalar bilan ishlash favqulodda vaziyatlar yuzaga kelish ehtimolini oshiradi. Shu sababli ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlikni ta‘minlash, favqulodda vaziyatlarning oldini olish hamda sodir bo‘lgan taqdirda xodimlarning to‘g‘ri harakatlanishini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Favqulodda vaziyatlar inson hayoti, sog‘lig‘i, atrof-muhit va moddiy boyliklarga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Ayniqsa, yirik sanoat korxonalarida sodir bo‘ladigan yong‘inlar, portlashlar, kimyoviy zaharlanishlar yoki texnogen avariya katta iqtisodiy va ekologik talafotlarga olib keladi. Shu bois korxona xodimlari favqulodda vaziyatlarda qanday harakat qilishni yaxshi bilishi, xavfsizlik qoidalariga qat’iy amal

qilishi hamda zarur amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur. Bugungi kunda favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularning oqibatlarini kamaytirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Korxonalarda muntazam ravishda xavfsizlik bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish, xodimlarni tayyorlash va favqulodda holatlarga tayyorgarlik darajasini oshirish ishlab chiqarish samaradorligini saqlashga ham xizmat qiladi.

Favqulodda vaziyat deganda muayyan hududda yuzaga kelgan avariya, halokat, tabiiy ofat yoki boshqa xavfli hodisa natijasida insonlarning hayoti va sog'lig'iga zarar yetkazuvchi, moddiy talafotlar keltirib chiqaruvchi hamda normal faoliyatni izdan chiqaruvchi holat tushuniladi. Ishlab chiqarish korxonalarida favqulodda vaziyatlar asosan texnogen xarakterga ega bo'ladi. Bunday vaziyatlar texnik nosozliklar, texnologik jarayonlarning buzilishi, inson omili yoki xavfsizlik qoidalariga amal qilinmasligi natijasida yuzaga keladi. Korxonalarda uchraydigan favqulodda vaziyatlarning asosiy turlariga yong'inlar, portlashlar, elektr toki bilan bog'liq avariylar, kimyoviy moddalarning sizib chiqishi, gaz portlashlari, mexanik qurilmalarning ishdan chiqishi hamda ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar kiradi. Ayrim hollarda zilzila, kuchli shamol, suv toshqini kabi tabiiy ofatlar ham ishlab chiqarish faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Korxonalarda favqulodda vaziyatlarning kelib chiqishiga turli omillar sabab bo'ladi. Eng avvalo, texnika xavfsizligi qoidalarining buzilishi xavf manbai hisoblanadi. Xodimlarning ehtiyotsizligi, malakasining yetarli emasligi yoki yo'riqnomalarga amal qilmasligi ko'plab avariylarning sababiga aylanadi. Texnik qurilmalar va uskunalarning eskirishi, elektr tarmoqlaridagi nosozliklar, ishlab chiqarish jarayonlari ustidan nazoratning sustligi ham favqulodda vaziyatlarni keltirib chiqaruvchi omillar sirasiga kiradi. Korxonalarda xavfsizlik madaniyatining yetarli darajada shakllanmaganligi ham baxtsiz hodisalar sonining ortishiga sabab bo'lishi mumkin.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish uchun xavf omillarini muntazam tahlil qilish, uskunalarning texnik holatini nazorat qilish hamda xodimlarning bilim va ko'nikmalarini

oshirib borish zarur. Favqulodda vaziyat yuzaga kelganda eng muhim vazifa inson hayotini saqlab qolish hisoblanadi. Shuning uchun har bir xodim xavf yuzaga kelgan paytda sarosimaga tushmasdan, belgilangan tartib asosida harakat qilishi lozim. Birinchi navbatda xavf haqida rahbariyatga yoki mas'ul shaxslarga darhol xabar berilishi kerak. Agar korxonada ogohlantirish tizimi mavjud bo'lsa, signal berilishi bilan barcha xodimlar xavfsizlik yo'riqnomalariga muvofiq harakatlanishi zarur. Favqulodda vaziyat paytida vahimaga berilish insonlar orasida tartibsizlikni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli har bir xodim xotirjamlikni saqlashi, mas'ul shaxslarning ko'rsatmalariga qat'iy amal qilishi va belgilangan evakuatsiya yo'nalishlari bo'yicha harakatlanishi talab etiladi.

Ishlab chiqarish korxonalarida eng ko'p uchraydigan favqulodda vaziyatlardan biri yong'indir. Yong'in natijasida insonlar hayoti xavf ostida qolishi, ishlab chiqarish vositalari va binolarga katta zarar yetishi mumkin. Yong'in aniqlangan zahoti tegishli xizmatlarga xabar berish, elektr energiyasini o'chirish va imkon qadar yong'inni dastlabki vositalar yordamida bartaraf etishga harakat qilish lozim. Bunda o't o'chirgichlar, qum qutilari, suv manbalari va boshqa vositalardan foydalaniladi. Agar yong'in tez tarqalayotgan bo'lsa, xodimlar darhol xavfsiz hududga evakuatsiya qilinishi kerak. Tutun bosgan joylarda harakatlanishda nafas olish yo'llarini nam mato bilan yopish, imkon qadar pastroq egilib yurish tavsiya etiladi. Liftlardan foydalanish qat'iyan man etiladi.

Kimyo sanoati va turli ishlab chiqarish korxonalarida zaharli moddalarning sizib chiqishi jiddiy xavf tug'diradi. Bunday vaziyatlarda xodimlar himoya vositalaridan foydalanishi va xavfli hududni imkon qadar tez tark etishi zarur. Kimyoviy moddalarning havoga tarqalishi kuzatilganda eshik va derazalarni yopish, nafas olish organlarini himoya qilish hamda tegishli mutaxassislar ko'rsatmalariga amal qilish talab etiladi. Zararlangan hududdan chiqishda shamol yo'nalishini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Kimyoviy modda teriga yoki kiyimga tegib ketgan hollarda zararlangan joyni darhol ko'p miqdordagi suv bilan yuvish va tibbiy yordamga murojaat qilish kerak.

Evakuatsiya favqulodda vaziyatlarda insonlarni xavfsiz hududga olib chiqish jarayonidir. Har bir korxonada evakuatsiya rejasi ishlab chiqilgan bo'lishi va barcha

xodimlarga tanishtirilgan bo'lishi zarur. Evakuatsiya yo'llari doimo ochiq va to'siqlarsiz bo'lishi kerak. Chiqish eshiklari aniq ko'rsatkich belgilar bilan jihozlanishi lozim. Favqulodda vaziyat yuz berganda xodimlar belgilangan marshrutlar bo'yicha harakatlanib, yig'ilish punktlariga yetib borishi kerak. Evakuatsiya jarayonida nogironligi bo'lgan shaxslar, homilador ayollar va yoshi katta xodimlarga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Bu esa insonlar hayotini saqlab qolishda muhim omil hisoblanadi.

Favqulodda vaziyatlar natijasida jabrlanganlarga o'z vaqtida birinchi tibbiy yordam ko'rsatish ularning hayotini saqlab qolishda muhim ahamiyatga ega. Korxonalarda birinchi yordam qutilari mavjud bo'lishi va xodimlar ulardan foydalanishni bilishi kerak. Jarohatlangan shaxsga yordam berishda eng avvalo uning holatini baholash, qon ketishini to'xtatish, kuygan joylarga birinchi yordam ko'rsatish va tez tibbiy yordam chaqirish zarur. Elektr toki urgan hollarda jabrlanuvchini tok manbaidan ajratmasdan turib yordam ko'rsatish mumkin emas. Birinchi yordam ko'rsatish bo'yicha muntazam amaliy mashg'ulotlar tashkil etilishi xodimlarning favqulodda holatlardagi tayyorgarlik darajasini oshiradi.

Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishdan ko'ra, ularning oldini olish ancha samarali va iqtisodiy jihatdan foydali hisoblanadi. Shu sababli korxonalarda xavfsizlik tizimini takomillashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Buning uchun texnika xavfsizligi qoidalariga qat'iy rioya qilish, uskunalarni muntazam texnik ko'rikdan o'tkazish, xodimlarni o'qitish, xavf manbalarini nazorat qilish hamda favqulodda vaziyatlar bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni muntazam tashkil etish zarur. Korxona rahbariyati xavfsizlik madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi lozim. Har bir xodim o'zining va atrofdagilarning xavfsizligi uchun mas'ul ekanligini his qilishi kerak.

## **Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, ishlab chiqarish korxonalarida favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakatlanish inson hayoti va sog'lig'ini saqlashning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Favqulodda vaziyatlar ko'pincha texnik nosozliklar, inson omili yoki

xavfsizlik qoidalariga rioya qilinmasligi natijasida yuzaga keladi. Shu sababli har bir xodim xavfsizlik talablarini chuqur bilishi va ularga amal qilishi zarur. Korxonalarda favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik ko'rish, evakuatsiya rejalarini ishlab chiqish, xodimlarni muntazam o'qitish va xavfsizlik bo'yicha nazoratni kuchaytirish favqulodda hodisalarning salbiy oqibatlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Xavfsizlik madaniyatining yuksak darajada shakllanishi esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan birga inson hayotini himoya qilishga xizmat qiladi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O'zbekiston Respublikasining "Fuqaro muhofazasi to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent, 2023.
4. Favqulodda vaziyatlar vazirligi tomonidan nashr etilgan uslubiy qo'llanmalar.
5. Sanoat xavfsizligi va mehnat muhofazasi bo'yicha me'yoriy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2022.
6. Abdullayev A. Mehnat muhofazasi va xavfsizlik texnikasi. – Toshkent, 2021.
7. Tursunov N. Favqulodda vaziyatlarda harakatlanish asoslari. – Toshkent, 2020.